

A szentiváni unitárius templom elvétele.*)

II.

A Szentivánban megállapodottságra jutott római kath. egyház plebánossai egész feladatjukul tüzték ki, hogy a még megmaradott unitárius egyház élő maradványait, hol szelid, hol erőszakos esz-
közők által az új egyháznak megnyerjék. Több e kérdés felett tá-
madt összeütközéseit a most is fennálló unitárius Szentiványi csa-
lád azon korszakban fungáló derék ősének, tkts. Szentiványi Mihály
deáknak, és a vezérlete alatti több áldozatkész hiveknek, több ke-
zemen levő okmányok igazolják, melyeket egy jövő alkalommal, ha
földi sorsom kedvez, közlök. Most álljon itt az ugyan ezen fenma-
radásért küzdő panaszos unitárius egyház részére fejedelmi rende-
let következtében, 1762-ik évben, kiállított felelt levél (Utrum),
mely Mária Theresia királynőnek az ellene — trónra lépte alkal-
mával — fellépett trónkövetelők (porosz, bajor, szász, spanyol,
szárdinai és francziák) ellen folytatott harci küzdelmeiben, a ma-
gyar népnek iránta tanúsított hívéséérti elismerése egyik jele.
Mi is, miután 23 évig tartó véres küzdelem után a porosz király-
lyal kötött béke által a hosszszas harcz teljesen bévégződött, a ma-
gyarok segélyét meghálálni törekedett, e szándékát az ország sé-
relmei orvoslásában akará teljesíteni. E körülménynek köszönhet-
jük a tárgyunkra vonatkozó egyik legerősebb okmányt, a mint
következik :

„Sacratissima Cao. Regia Maiestas Domina Dna. ac Princeps
nostra Haereditaria, nobis Clementissima Benignissima Vestra
clementer posse dignetur Sacratissima Majestas Cao. Regia. Quod
nos literas ejusdem Mattatis vestrae Sssae Compulsorias, Praecep-
torias, Certificatorias, pariter et Attestatorias, pro Partibus, et in
Personis, Agilis Ppli Alexandri Berde, Providi item Laurentzii
Deák, Grosi. Gabrielis Szentiványi, et Nikolai Jakab, Grosi Ste-

*) I-ső czikket l. X. köt. 2-ik füz.

phani Henter de S. Szt. Ivány, in portione earund. Haereditaria, in dicta Possessione Szentivány existentur et commorantur. Horum quidem Ecclesiae Unitariae Religionis in Possessione Laborfalva aequae in Sede Sepsiensis habite aedilium, illius vero Curatoris, raone dictor. efficiar. suor. legitime confectas, et emanatas, nobisque inter alios ejusd. Mattis vestrae Sssae humiles perpetuoque fideles subditos, et servitores Lris in ijdem nominanter conscriptis Praeceptoriae sonantes, summo quod emit, et directas, honore et obedientia recepimus in haec verba: Maria Theresia, Divina favente Clementia Romanor. Imperatrix, ac Germaniae Apostolica, Hungariae, Bohemiaeque Regina, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Haereditaria Princeps Tranniae, Comes Tyrolis et Siculor. Fidelibus nostris Ursis et singulis, Illustribus, Spectabilibus, Magnificis, Grosis, Egregiis, nobilibus et Agilibus!, pariter etiam Ignobilibus, ac alterius cujusvis Status et Ordinis, bonae tamen honestaeque famae et conditionis, utriusque sexus hominibus, ubivis in Haereditario Ppatu nostro Tranniae, et partium eidem reincorporatis, constitutis residentibus et commorantibus, praesentium notitiam habituris Graam nostram Cao. Regio Ppatem! Exponitur Maai nostrae in Personis Agilis Primipili Alexandri! Berde de Szent-Ivány, Providor. item Laurentzii Deák, Egregii Gabrielis Szt.-Iványi de ead. et Nicolai Jakab Grosi Stephani Henter de Szent-Ivány Jobbagiorum in Portione eordem Possessionaria in dicta Possessione Szt.-Ivány Sedi Siculicali exist. habit. Commorantium, hor. quidem Eccliae Unitariae, Possessionis, Religionis Laborfalva in Sepsi exist. habit, aedilium, illius vero Curatoris, raone dictorum officior. Suorum. Qualiter Iid. vestri raone et pretextu certor. quorundem. negatior. dictor.que officior. suor. coram declarandor. in presentiam Egregiorum et Nobilium Gabrielis Szük, Francisci Szt.Királyi, Stephani Onodi, et Josephi Rátz, Tabulae nostrae Regiae in Tranniae Judiciariae, Scribar. ac Jurator. Notarior. per nos ad id specialiter exmissorum V. Comitum, item Supremor. et V. Judlium, Jurassorum, ac Jur. notariorum, Sedriar. Cottnum Albensis Tranniae de Küküllő, Thordensis, Kolosensis, Dobocensis, Szolnok Inter. et Medior. Crasznsensis, Hunyadensis et de Zaránd. V. Judicum porro Regior. Jur. Assorum, ac notarior. Sedium Siculicalium Udvarhely, filialiumque ejus Keresztur et Bardotz, Trium in super Sedium Sepsi Kézdi et Orbai utet Miklósvára, Csik item

utriusque Gyergyó et Kászón, Marus denique et Aranyos V. Capitaneorum item, V. Judliumque Jurator. ac Notariorum, Arcis et Districtorum, Terrae Fogaras et Kővár. Ductor. preterea Nobilium Jurator, Notarior. et V. Judlium Oppidorum N. Enyed, Thorda, Déés, Somlyó, Tővis, M. Igen, Alvincz cum Borberek et Egerbegy, nec non Josephi Kis de Szotyor, Michaelis]Benkő et Ludovici Czerjék, singulor. de Zoltán, Gabrielis Forró, Michaelis Gazda, singulor. de Angyalos, Lucae et Stephani Gazda de Réty, Francisci Dónáth, Antonii et Josephi Serester de Komolló, Moisis et Gabrielis Pünkösti de Uzon. Prudentum denique ac Circumspector. Magistror. Civium, Primarior. Senator. caeteror.que Jurator. Civium Notarior. et Secretarior. Sedium, Districtorum, Cittatum, et Oppidor. noster. Saxonicalium N. Szeben, Brassó, Megyes, Segesvár, Kőhalom, Uj-Egyház, et Szászváros. Primarior. tandem Regionumque, Judicum Senatorum, caeterorumque Jurator. Civium V. Judicumque, Cittatum, et Oppidor. nostror. Kolosvár, Károlyvár, Marus- et Kézdi-Vásárhely, Vizakna, Zilah, S. Szt. György, Illyefalva, Bereczk, Csik-Szereda, Szék et Kolos. Hominum vid. Nostror. Regior. pro Jurium dictor.que officior. suor. tuitione ac defensione, certas quasdam Fassionis et attestaciones celebrari facere vellent Jure admittente: Cum autem veritatis fassio Justitiaeque recognitio nemini sit abneganda, Proinde Vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, ut dum et quodcumque cum praesentibus simul vel divisim fueritis requisiti statim vos sub oneribus singulor. sedecim Marcharum gravis ponderis per eos quorum inter est seu inter erit irremissibiliter exigendarum ad diem et locum per praefatos Exponentes, vel homines eorum, ad id transmittendus vobis praesigendum, in praesentiam dictorum hominum nostrorum Regior. personaliter accedere, ibique ad fidem vestram Deo debitam, qualiscumque vobis, de et super rebus coram interrogandis, constiterit certitudo veritatis suo modo dicere fateri et attestari modis omnibus debeatis ac teneamini; super quibus quidem Fassionibus et attestacionibus vestris Lras tand. per praefatos homines nostros Regios, sub sigillis subscriptionibusque suis fide eorum mediante conscribendas, annotatis Expobus Jurium Sixtor.que officior. suor. uberior. Futuram ad cautelam necessariam extradari volumus et jubemus communi Justitia et Aequitate svadente. Secus non facturi praesent. Perlect. Exhib. restar. Datum in Possessione Hidvegh. Die Septima Mensis Junii. Anno Dni Millesimo Septingentesimo Se-

xagesimo Secundo. Et subscriptum erat iisdem ad marginem a dextra : Lecta Comecta mpr. Erantque Sigillo ejusdem Majestatis Vestrae Sssa judicialia et authentico coque Trannico in inferiori earundem margine, in medio videlicet. Loco solito super cera rubra ductili impressivae communitae et roboratae, patenterque confectae et emanatae. Quibus humilime receptis Nos Mandatis Mattis vestrae Sssae Cao Regiae semper et in omnibus uti tenemur et par est obedire satisfacereque volentes iisd. Anno isthoc praesenti Milles. Septing. Sexag. Secundo. Die Decima Sexta Junii, in et ad Possessionem Laborfalva in Inc. Sepsi existent. habit. ibique Domum extractam Agilis Ppli Johannis Berde Jurati Judicis ejusdem Pagi in vicinitatibus Domor. ab una Agilis Ppli Alexandri Prefati Berde; ab altera via publica, accessimus, ibique testes infra scriptos vigore preinsertor. Lrar, Mattis Vestrae Sssae Compulsorior. modo legitimo coram nobis citatos et accersitos, exacto prius ab iisdem firmissimo juramenti Sacramento, de et super Quaestionibus (vulgo utrum) nobis ab Iphis Exponentibus exhibitis et his verbotenus injertis et inscriptis serio examinavimus et exquisivimus perceptamque ab iisdem veritatis certitudinem serie sequenti rescripsimus.

Utrum autem exhibitum erat tale :

1-mo. A Szentivánban és Laborfalván az faluban lakó unitárius atyafiak, eleitől fogva voltak é és vadnak é oly számmal mint az ottan más religiokon levő emberek, vagy ezen unitaria Ecclia népesebb az ottan levő más religioju eccliaáknál? tudja é a tanu nyilván és bizonyosan.

2-do. Ezen unitaria religion levő embereknek templomok, parochiájok és minden appertinentiák kik által, mikor és micsoda uton módon, haza törvénye szerént é vagy erőszakoson, militari brachio vétettek é el, vagy micsoda úton módon? vallja meg a tanu jó lelkesmerettel.

3-tio. A templom és parochiák elvétele alkalmatosságával és azoknak erőszakos elvétele után minemü erőszakos dolgokat cselekedtenek azok a kik a templomot elvették, és kiken?

4-to. Azon erőszakos militare brachiummal levő lejkmán kikkel, miképpen, ki házához gyűjtötte s kényszerítette mind az unitárius és református atyafiakat és minemü contractust subscribáltattott, ezen contractust ki irta, minek előtte a contractus megiratott, contraháltak é mind szabad jó akaratjokból az unitarius, mind az

reformatus emberek kéz beadással, bírálták é meg a regiusokat vagy az contractus megírása után ütéssel, veréssel, kötözéssel, tömlöcczel fenyegetvén őket, minemü több ijesztéseket vetett az emberek eleibe?

5-to. Ezen erőszakos Contractusnak megírása után protestátnak é az unitáriusok, a protestálókat pedig ki és minemü illetlen dolgokkal illette?

6-to. A templom elvétele után kinek képzétnek az Szentiváni és Laborfalvi unitárius atyafiak mind ez ideiglen?

7-mo. A Szentiváni unitárius atyafiak közül kiknek vették el marhájakat erőszakosan és kik s mi okért és azokat azután visszaadták é vagy nem? vallja meg a tanu jó lelkiösmerettel, cum omni-bus congr. circumstantiis.

Sequuntur nomina testium eorumque fassiones.

1-mus Testis Pduc Michael Thot Grosi Dni Sigismundi Szt.-Iványi de ead. in Portione sua haereditaria in Possessione Uzon existent. Sepsi Jobbaggio Annor. Circ. 60. L. C. J. E. Fatetur ad 1-m: Az én emlékezetemnek ideitől fogva ugy tudom, mivel ide való ember is voltam, itt is születtem volt ez világra, hogy mind örökké számosabbak, népesebbek voltak itten Laborfalván és Szentivánban az unitária religion levő atyafiak minden itten levő más vallásban helyezettett ekklézsiáknál, nyilván és bizonyosan tudom. Ad 2-dum: az utrizált Szentivánban és Laborfalván lakó unitáriusoknak templomokat mikor 'elfoglalták, már annak előtte Uzonba költözködtem volt, mint-egy egy vagy két esztendőkkel és nem tudom, ha törvényesen impetálták é azt az unitarium S. Szentivánban levő templomot avagy nem; de azt bizonyosan tudom s másoktól is ugy hallottam, hogy militare brachiummal foglalták el az utrizált templomot, az honnan ugy gondolom, hogy semmi törvényes processus benne nem volt, hanem violenta manu tett erőszak. Ad 3-um: Arra is bizonyosan emlékezem, hogy azon alkalmatossággal az utrizált unitarium templomot elfoglalták az pápista atyafiak, hogy az militare brachiummal levő előljáró Lejkmán tiszt, az én uramra, Tamás deák uramra szállott volt, az kitől való félelmek mián az marháit mind én hozzám alá Uzonba hajtottatta volt; de hogy egyéb valami illetlen excessust patrált volna, nem tudom, nem emlékezem. A 4-m 5-m nihil. Ad 6-tum: Hogy én rá emlékezem, mind ez mai napiglan az unitárius Szentivánban lakó és Laborfal-

ván levő atyafiak mind örökké az magok papjoknak képéztenek és nem másnak. Ad reliqua nihil.

2-dus Testis Pcus Michael Maxai Titu Domini Moisis Székely de Réty in haereditaria portione sua Sepsi possessione Uzon existente residens et commorans Jobbagio Annor. Cr. 53. L. C. J. E. Fatetur ad 1-um: Az én emlékezetemtől fogván a Szentivánban és Laborfalván lakó unitárius atyafiak mindörökké számosak voltak és ma is népesebbek az más religion levőknel, így tudom nyilván és bizonyosan. Ad 2-dum: Azt is bizonynyal tudom, hogy az Utrumban feljegyzett s már sokszor megnevezett Szentiváni s Laborfalvi ugyan Szentivánban volt unitarium templom brachio militari és nem törvényes uton módon foglaltatott el az mostan birtokokban levő pápista atyafiaktól. Azt is ad 3-m: világosan tudom, hogy az foglaltó militare brachiummal volt német Lejkmán, néhai Thamás deák uramra szállott volt, és mivel hogy én akkor megirt néh. Thamás deák uramnak héresse voltam, tudom, hogy attól való félelmében az marháit mind Uzonban egy jobbágyához hajtottatta volt velem alá, félvén attól, hogy az marháitól is megfosztják, mert egyéb portékáiban igen sok kárt tettek, úgy mint zabját étette, szénáját, majorságát és egyebeket, a mit kaptanak; ilyen violentiákat patráltnak a templomnak elvétele alkalmatosságával, sőt még e felett sokakat az unitárius emberek közül meg is kötöztenek, nevezetesen mostan is életben levő, de apostatált Márkos László ő klmét, mint akkor az unitaria eklézsiának Curátorát s másokat is kikre nem emlékezem, mivel már azon szomorú casusnak ideje régi. Ad 4-um nihil et 5-m et ad 6-tum: azt is világos bizonynyal tudom, hogy az Szentivánban és Laborfalván unitaria religioban levő és már sokszor gyakor izben utrumban is specificált s megnevezett emberek soha mind ez mai napiglan, az magok papjokon kívül senkinek is nem képéztenek. Ad 7-um: arról sem felejtkeztem el hanem nyilván tudom, másoknak is tudományok szerint, hogy minekutána meta et absoluta potentia mediante violenta manu, brachio militari az pápista atyafiak az unitáriusoktól a templomot elfoglalták, képezésre is kényszerítettek, de nem adtanak, sőt még marhájokat is elhajtották az képéért, kik maig is oda vannak.

3-tius Testis Nblis Sigismundus senior Gorontzki de Kőkös, annor. 62. L. C. J. E. fatetur ad 1-m: Azt tudom nyilván és bizonyosan, hogy az unitaria religion levők, az oláhokon kívül, mind az catholica, mind az reformata religion levőknel, kétszer is szá-

mosabbak s népesebbekis. Ad 2-dum: azt is tudom nyilván és bizonyosan, hogy Anno 1725 karácson szervedein, az Henter urak impetálván az unitaria religion levő templomot, Csernátoni Kálnoki Mihály ur ide jött s ő klme volt a harangozó s ugy vették el a templomot erőszakoson, az unitárius papot és mestert turbálván az parochiális házakból, az akkori unitárius mester volt Árkosi Ben-
 cze Sámuel deák, annak minden gabonáját, hogy nem consentiált, elvették s oda is vezett. Ad 3-m: Azt is tudom nyilván és bizonyosan, hogy a templom elvétele után Anno 1726, midőn erőszakoson az elfoglaló catholikus atyafiak pater plebanossa az ecclia földeit erőszakoson szántani kezdette volna, onnan béhozván, az unitaria ecclia, a pater ekéit, ugy hoztak militare erőszakos brachiumot a Petras regimentiből valót egy Lejkmánnak vezérlése alatt feles számból állókat, a kik házanként elszállván, a Lejkmánt az akkori Henter János ur házához; erőszakoson oda vitetvén az unitaria és reformata religion levő embereket is, a Contractust prodncálván, erőszakoson subscribáltatták, a mely Contractus aze-
 lőtt meg volt irattatva, és azt erőszakoson, retteggetéssel, halálos fenyegetésekkel subscribáltatták, az mely execuó alól megszabadulván, reprotestatitot adtanak bé ott az hol illet, az erőszakos Contractus ellen. Ad 6-tum: azt is tudom bizonyosan, hogy minekutánna a templom elvétetett volna, az unitáriusok unitárius papot, az reformátusok reformatus papot hoztanak bé, és azoknak képéztenek, mivel hogy maig is népesebb az unitaria ecclia s maig is a magok papjoknak képéznek, sine controversia. Ad 7-mum: Azt is tudom nyilván és bizonyosan, hogy a pater a képét praetendálván a templom elvétele után, az erőszakos Contractus mellett, hogy meg nem adták a képét s más adósságot is oda nem vittének, sokaknak a marhájokat elkötözte, ugy mint: a Jó Andrásét s többekét is, de bizonyosan mindenikre nem emlékezem, minthogy régi az idő; de ezek mégis meg nem adták, hanem készebbek voltak marhájokat oda veszni hadni, a mint hogy oda is vesztenek.

4-tus Testis Pdux Bordás Drágamér Johannis quondam Árkosi de M. Sáros, relictæ viduæ jobbagio in portione sua haereditaria Sepsi possessione Szentiván exist. residens et commorans, Annor. Cr. 60. Ad 1-num L. C. J. E. fatetur: Tudom, hogy minden más religioban levő Szentivánban s Laborfalván commoráló emberek felett számosbak és népesebbek az unitáriusok. Ad 2-m: az is nyilván és bizonyosan jut eszembe, hogy az unitarium templomot

Szentivánban, militare brachiummal violenta manu foglalták el, éppen akkor, abban az esztendőben szolgáltam az akkori unitárius pap Haranglábi urammal és egy karácson szenvedein jó reggel kimenék az udvarra, az honnan is tekinték az templom felé és láték sok fegyveres kézzel levő németeket belől az kerítés körül állani, kik között említett Csernátoni Kálnoki Mihály ur is jelen vala, s ugyan a harangot is huzzák vala, de kicsoda? nem emlékezem; ekkor foglalták el az unitarium templomot erőszakoson és nem törvényes processussal. Ad 3-m: hogy azon templomnak utrizált elfoglaltatásához micsoda illegalis violentiákat patráltnak legyen nem tudom, hanem azt tudom s láttam, hogy az unitárius mesternek gabonáját mind az falusi disznók turták, hánták, gazlották szélyel, mi lett legyen az óta hogy ugy pusztulni hatta, én nem tudom. Ad 4-m, 5-m nihil. Ad 6-m: Azt is bizonyoson tudom s jó lelkem szerint vallom, hogy az unitáriusok mind ez mai napig templomoknak elfoglalások után is mind az magok papjoknak és nem másnak képéztenek. Ad 7-m: arra is nyilván emlékezem, hogy minnekutánna brachio militari templomoktól potentiose megfosztattak az unitáriusok az pápista atyafiaktól, képézésre is kényszerítették az unitáriusokat; de nem akarván adni, marhájakot hajtották el, ugy mint nagy néh. Jó Andrásnak, Pál Jánosét, Benke Sámuelét s többekét is kikre most nem emlékezem, mely elhajtott marhákat mind ez mai napig sem bocsátották vissza, hanem oda vannak, el-tartották a képének meg nem adásáért, s mivel hogy soha azután is nem adtanak.

5-tus Testis Pptus Ladislaus Orbán de Uzon, Annor. Cr. 50. L. C. J. E. ad 1-m fatr. Tudom nyilván és bizonyoson, hogy Szentivánban és Laborfalván lakó unitaria religion levő emberek számokban s népesebbek is az más akármely ottan lakó religiokbelieknél s eleitől fogván is többen voltak. Ad 2-m: Tudom nyilván és bizonyoson, mivel az időben én is itt laktam, hogy az karácson szenvedein (de melyik esztendőben, nem emlékezem) az pápista atyafiak erőszakoson vették el militari brachio és nem törvényes uton módon az unitarium templomot Szentivánban. Ad 3-m: azt is hallottam, hogy a templomnak elvétele alkalmatosságával sok embereket is kötöztenek meg az unitáriusok közül, de név szerint kiket, nem tudom. A templomnak elvétele után, nyilván és bizonyoson tudom, hogy az pater plebanus sok unitárius embereknek marhájakot hajtottatta el az képéért, nevezetesen az Jó Andrásét két ök-

rét, Pál János Benedekét kettőt, Benke Sámuelét kettőt, Benke Jánosét egy tehenét, Benke Mihályét egyet, Márkos Lászlóét is egyet, mint akkori unitárius ecclianak Curatoráét, mindezek a specificált marhák, mind ez máig oda vannak, de mégis meg nem adták, hanem inkább marhájakat oda hagyták veszni. Ad 4-m: hallottam azt bizonyosan, hogy azon occupator militare brachiummal levő Lejkman, az reformatusokat mind az mostani Donáth János uram házához gyűjtötte volt, kényszerítvén őket is, hogy az pápista papoknak való képezésről Contractust adjanak, de semmiképpen nem adtanak; azt nem tudom, hogy az unitáriusokat hová, ki házához gyűjtötte, de világos az, hogy fenyegették mind az reformatus atyafiakat, mind az unitáriusokat, hogy ha nem adnak (ad locum praenotatum) képét, az oláhokkal a templom körül levő kerítés mellé gödröt ásatnak s mind két részben levő vallásbelieket abban hányatják devastando prius singulos, sőt még Bagoly Mihályra fegyvert is fogtanak, a Contractusnak nem adásáért. Ad 6-m: én mind ez máig napig úgy tudom, hogy mind az magok papoknak képeztenek. Ad reliqua utri puncta nihil certi.

6-tus Testis: Pduc Johannes Bordás Grosi Johannis quondam Deák rel. viduae de Sentiván in portione sua haereditaria S. Sepsi possessione Szentiván exist. residens et commorans jobbagio annorum cr. 50. Ad 1-m: Tudom nyilván és bizonyosan, hogy az unitarium templomnak elfoglalásakor militare brachium jött volt ide, mellyel jelen voltanak Csernátoni Kálnoki Mihály ur és mosan is életben levő Mlgs. L. Báró Henter Dávid ur, az unitárius paptól elkérvén úgy mentenek bé a templomba. Ad 3-m: a templomnak elvétele után sok excessusokat, insolentiákat patráltnak a képeért, és az unitarius parochialis fundushoz tartozandó szántóföldeknek el nem foglalhatásáért, úgy mint hat ökröket az ötödik fatens fassioja szerént elhajtottanak s máig is oda vannak, excepto hogy az tehenekre nem emlékezem; annkutánna képét adtanak é vagy nem, nem tudom s nem is hallottam. Ad 6-m: azt is nyilván tudom, hogy az templomnak elfoglalása után is mind az magok és nem más papoknak képeztenek, mind ez máig napiglan. Ad 7-m et reliqua omissa utri puncta nihil.

7-mus Testis Nobilis Gabriel Benke, annor. cr. 54.

8-vus Testis Nblis Michael Benke annor. cr. 50. de Laborfalva atque nunc in possessione Bikfalva resident. et commorant. uno salvo ore fatr. Ad 1-m: uti singuli reliqui. Ad 2-m: az ut-

rumban specificált unitarium templomot tudjuk nyilván és bizonyoson, mivel akkor mi is itt Laborfalván laktunk, hogy militare brachiummal foglalták el az pápista atyafiak erőszakoson, de egyéb excessusokat is patrált, azon militaris violenta manus, mivel erőszakoson rajtunk élődött; annakutánna vissza akarván foglalni az unitáriusok a parochialis fundushoz tartozandó szántó földeket az paterékéit behajtja az megye és ennek vindictájára denno militare brachiumot hozának az pápisták; ekkor Márkos László urat, mint akkor az unitaria eccliának Curátorát, megkötözék az ekének behajtásáért, Mihály deák uramat is az ecclia pénzének eléadásáért, ennek felette sokunknak a marhájokat elhajták az kepeének nem adásáért, mely elhajtott marhák mind ez mái napig oda vannak, azokat pedig mind éjjel étzakának idején részenként hajtották el lopva, hajtottanak szám szerént bizonyoson tizenkettőt. Ad 3-m nihil; ad 4-m: mi mivel hogy ide való emberek voltunk ez időben, jól emlékezünk reája, hogy ezen szorongattatásunkban az pápista plebánusnak való képézésről contractusra kénszeritettének, minden felgondolhatott halált okozó fenyegetésekkel, de mégis mind ez mai napig sem egyszer, sem másszor nem cselekedtük s nem is tudjuk hogy soha is contractusra köteleztük volna magunkot, a minthogy marháink is azért hajtattanak el, kik mind ez mái napig odavannak. Ad 6-m: az templomnak elfoglalása után is az unitáriusok örökké az magok papjoknak képéztének s nem az pater plebanusnak.

9-nus Testis Helena Gelei honorabilis Samuelis quondam Bentze relicta vidua de Árkos, annor. cr. 62. Ad 1-m: non Scius ut praescripti. Ad 2-m: Azt nyilván és bizonyoson tudom, mivel az néhai férjem ide való unitárius Schola mester volt, hogy az utrumban is specificált Szentivánban levő unitarium templomot brachio militari erőszakoson foglalták el az pápista atyafiak egy karácson szenvedein, ugymint az elmúlt karácsonkor mult 36 esztendeje, kik között Csernátoni Kálnoki Mihály ur is jelen volt s maga is huzta az harangot. Ad 3-m: Minémü excessusokat vittének legyen azon foglalásnak alkalmatosságával véghez nyilván tudom, mert az én uramnak Szentivánban az parochialis mester funduson gabonája, széna takarmánya, 12 öles kaszaj fája mind ezeket elfoglalták és kiadni B. Henter Dávid ur nem engedte, jóllehet a mlgs Gróf pápista Püspök akkori ő excllja parancsolt kiadások végett, de még sem adták ki soha mind máig. Másoknak is marhájokat elhajtot-

ták s oda is vesztenek benne. Azt is tudom ad 6-m, hogy mind ez mái napig az unitáriusok mind az magok és nem más papoknak képéztenek. Ad reliqua nihil, mivel az uram mindjét Árkosra költözött.

10-mus. Josephus Benke de Laborfalva annor. cr. 44. Ad 1-m fr. Tudom, hogy az utrumban specificált két faluban unitárius emberek vannak többen. Ad 2-m: Azt is bizonyoson tudom, jóllehet én akkor gyermek voltam, hogy erőszakoson és nullo juris processu interposita vették el az unitarium templomot, militare brachiummal, de kik lettenek legyen az mágnások közül jelen, én nem emlékezem. Ad 3-m, azt is másoktól hallottam, hogy sok excessusokat patráltanak és marhákot is hajtottanak el a kepének meg nem adásáért, kik közül még ma is oda vannak. Ad 6-m: bizonyoson tudom azt is, hogy nem más, hanem a magok papjoknak képéztenek mind ez ideig. C. n.

11-mus Testis Pplus. Joannes Bagoly de Laborfalva at nunc in possessione Szentkirály Sepsi exist. residens et commor. annor. cr. 53. uti caeteri procedentes ad 1-m fatetur testes. Ad 2-m: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy mikor az pápista atyafiak az utrizált templomot elfoglalták, nem juris processu, hanem militari brachio, melyek között sokszor megmondott Csernátoni Kálnoki Mihály ur Szentivánban akkor életben levő Henter familiával edjűtt jelen voltanak és úgy vették el erőszakoson in anno 1725. Ad 3-m: Minémü egyéb illegalitást töttenek az alkalmatossággal azt is bizonyoson tudom, mert az akkori unitaria ecclíának Curatorát Márkos László urat megköztötték s Kесе Ferenczet s másokat is, vertek is meg közülök sokakat, kikre most mindenikre nem emlékezhetek. Ad 4-m azt is nyilván tudom, hogy az néh. Henter János ur házához gyűjtötték az unitáriusokat s ott violenta manu erőszakkal kemény halálos fenyegetésekkel kényszerítették a Contractusnak subscriptiojára. Ad 5-m Azt is bizonyoson tudom, hogy miután megszabadultanak a violenta militare brachiumnak keze alól protestáltak az erőszakkal subscribáltatott contractus ellen. Azt jól tudom ad 6-m, hogy örökké az magok papjoknak képéztenek. Ad 7-m uti 8-vus et 9-nus Testes.

12-mus Testis Anna Göröcsön ppli quondam Francisci Kесе de Laborfalva relicta vidua annor. cr. 60. Ad 1-m uti antecedentes Testes fatetur. Ad 2-m: Azt nyilván és bizonyoson tudom, hogy a S. Szentivánban levő unitarium templomot az pápista atyafiak erő-

szakoson vették el militare brachiummal, mely erőszakot tett népekkel jelen voltanak Csernátoni Kálnoki Mihály és az Henter familia is, a kik akkor életben voltak. Ad 3-m: a templomnak elfoglalása után vissza akarván az unitaria ecclia a parochialis fundushoz tartozandó szántó földeket a patertől foglalni, az ekéjét mind béhozák az unitáriusok, mely cselekedetekért iterato ismét militare brachiumot hozának a tkts urak s megkötözék az én néhai férjemet is, Márkos László uramot is azért is, hogy az unitaria ekléziához tartozandó leveleket és pénzt is kezekbe adjanak.

Ad 4-m 5-m nihil. Ad 6-m: Tudom azt is, hogy a templomnak elfoglalása után is mind a magok papjoknak képzének az unitáriusok mind ez mai napig. Ad 7-m: Jó lelkem ismérési szerént tudván, vallom azt is, hogy az képének meg nem adásáért sokaknak marhájakat elhajtották, nevezetesen emlékezem az Jó Andráséra hogy elhajtották s máig is oda vannak, de még sem adták meg (a képét) a paternek.

13-tius Testis nblis Johannes Bartha de Laborfalva, annor. 80. Ad 1-m uti reliqui patr. Ad 2-m: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy az utrizált unitarium templomot Csernátoni Kálnoki Mihály, Mlgs L. B. Henter Dávid ur, Henter Elek és Henter János uramék jelen léteekben egy Compagnia dragonyos németekkel erőszakoson foglalták el. Ad 3-m azt is bizonyoson tudom, hogy az templomnak elfoglalása után Laborfalvi Márkos László urat mint akkor az unitaria ecclának Curatorát megkötözték, hogy a templomhoz járandó s tartozandó minden appertinentiákat kezekbe adjon az pápista atyafiaknak. Ad 4-m et 5-m nihil. Ad 6-m: Tudom, hogy az templom elfoglalása után egyszer adtanak képét a pápista páter plebánus ő kglmének, de mi okból, többször soha sem adtanak máig. Ad 7-m Azért, hogy soha is nem képzének az paternek többször egyszerűenél, sokaknak marhájakat elhajtották s nem is adták máig is vissza, de még sem adták meg máig is az képét hanem az magok papjoknak.

14-tus Testis Plus Ladislaus Márkos de Laborfalva annor. 73. Ad 1-m fr. Tudom, hogy itten unitárius emberek vannak számos-ban. Ad 2-m: Tndom nyilván és bizonyoson, hogy az utrizált Szentivánban levő unitarium templomot a pápista atyafiak erőszakoson és nem törvényes uton módon foglalták el militari brachio violenta manu. Ad 3-m azt is nyilván és bizonyoson tudom, hogy az unitárius mesternek minden gabonáját confiscálták s soha sem egyszer

sem másszor vissza sem is adták. Ad 4-m minémü excessusokat patráltnak az templomnak elfoglalása után, bizonyos az, mert engemet magamot mint akkori unitarium templomnak Curatorát, és Kесе Ferenczet megkötöztenek az pater plebanus ekeinek béhajtásokért, s az idő alatt, míg engemet másod magammal captivalis ligában tartottanak, violenta manu, contraháltatták az unitáriusokat az paternek való képezésre contractualiter. Az 5-m: Az midőn is én az fogságnak köteleből megszabadultam, mindjárt in ipsa flagranti, magam mellé vevén néhai Pál papot, instantiámmal a Mlgs Regium Guberniumot requiráltam, melyre midőn válaszom nem adott volna, a violenta contraháltatott Contractusnak ellene protestatiot insinuáltam, melyet onnét kivéven ismét, ide haza hoztam, s ma is az unitáriusoknál vagon *). A társam pediglen Pál pap, ad 6-m: mi okból viseltetvén s honnét indittatván, nem tudom, engemet ott hagyott s mindenütt ló halálában haza jött, itthon elremítette, hitette, ijesztette az unitáriusokat, hogy engemet megfogtának, és ha a képét bé nem adják az paternek, mind engemet, mind a többit kardra hánnak, így ettől való félelmekben adtak egyszer képét a plebánusnak, de többször nem akarván adni, ad 7-m: sokaknak marhájokat elhajtották, mely elhajtott marhák mind maig is oda vesztenek, de még sem képéztének a pápista papoknak, hanem mind ez máj napig az magok papjoknak adták a képét.

15-tus Testis nblis Grosus Dnus Josephus Keserü de Uzon, annor. 72. fatetur ad 1-m uti singuli fatentes. Ad 2-dum: Tudom nyilván és bizonyoson, hogy az utrumban specificált Szentivánban levő quondam unitarior. templom, mera et absoluta potentia brachio militari medio Durn. Csernátoni Kálnoki Mihály ur és Henter familia is, kik akkor életben voltak, úgy Illyefalvi Geréb József urék által, engemet requirálának Szentiváni Thamás és Mihály deák uraimék, hogy mennék el a mostani Mlgs I. Báró Henter Dávid ur udvarházához uzoni nblis Szabó Jánossal, az holott is jelen voltanak az akkoron potentiáriusok gyülekezve, el is menék ad requisitionem dicta partium, az tit. urnak udvarházához, két unitárius papok mellénk adjungálák magokat, és mikor oda érkeztünk volna, kérdék az papok az urakot, hogy mi okból foglalták volna el az templomot, jól lehet, mi sem tagadjuk, hogy azon templom hely quondam az Henter familiáé ne lett legyen, melyre felelének az

*) E nagyon is érdekes adat a kezemen levő levéltárból ma hiányzik.

Henter urak: mi is azért foglaltuk el hogy az miénk volt, melyre én mondék: nem az a kérdés hogy miért foglalták el, hanem ez hogy ki hírével, a császár hírével é, vagy nem, de tit. Geréb József ur nékem azt felelé erre: hogy kglđ részeg Keserü ur, de én mondék: de még nem is ettem még ma. Ezeknek utánna a velünk volt két unitárius papokat detentioba téteték az urak, mivelhogy protestatione mediante akarák magok igazságokat detegálni. Caetr. nihil, inclusive ad omnia.

16-ta Testis Juditha Vitkai Ppli quondam Josephi Orbán de Uzon relicta vidua annor. 96. ad 1-m uti reliqui fassa. Ad 2-m Tudom nyilván és bizonyosan, hogy karácson szenvedein németekkel foglalták el az pápista atyafiak az megnevezett unitar. templomot Cser. Kálnoki Mihály ur közbejöttével erőszakoson és nem törvényes uton módon. Egyebet nem tudok, mivel mint asszony embernek nem lehetett gondom az effélékre.

Hi specificati testes sunt omnes et singuli coram nobis legme citati, suntque tandem medio nostri jurati, examinati modoque praemisso fassi.

Cujus quidem praemissae hujusmodi Inquisitionis et attestationis nostrae seriem pro ut per nos extitit expedita et peracta, eidem Maiestati Vestrae Sacratissimae Cao Regiae humillime rescripsimus; at toties fatis exponentibus jurium suorum uberior futuram ad cautelam neecessariam sub Sigillis nostris usualibus, manuumque propriarum subscriptionibus fide nostra mediante corroboratam extradeditimus. Eandem de reliquo Majestatem Vestram Sssimam Caes. Regiam diu feliciter vivere, valere, glorioseque regnare desiderantes quam devotissimi. Datum anno, die, locoque ut in premissis.

Ejusdem Mattis Vestrae Sssae Cao Regiae

humiles perpetuoq. fideles subditi et servi humillimi: Stephanus Gazda, nobilis de Réty mp. et Antonius Molnos nblis de Komló mp.

Corr. per eosdem Judices.

Ily czimezéssel: Mariae Theresiae Divina favente Clementa Romanor. Imperatrici ac Germaniae Apost. Hungariae, Bohemiaeque Archiduci, Austriae Duci, Burgundiae Haereditaria, Principi Transilvaniae, Comiti Tyrolis et Sicular. Dnae Dnae nobis Clement. Benignissimae.

S a bádványozást jelző e hátrattal:

„Ao. 1762. Apert. p. Stephan. Halmágyi m.p. Secretar. Gublem“

Közli Kiss Sándor.